

Kritik mot en rådman vid Västmanlands tingsrätt med anledning av handläggningen av två brottmål och två ärenden

Initiativet

Med anledning av mina iakttagelser under en inspektion vid Västmanlands tingsrätt den 20-23 februari 2006 beslutade jag att till utredning i ett särskilt ärende ta upp tingsrättens handläggning av målen B 1774-02 och B 3423-02 samt ärendena Ä 4991-03 och Ä 2900-05.

Utredning

Dagboksblad och handlingar i målen och ärendena granskades. Följande framkom.

B1774-02

Den 24 september 2003 inkom stämningsansökan i målet. Åtal väcktes mot två personer för grovt skattebrott, bokföringsbrott, grovt brott m.m. De yrkades också att de tilltalade skulle åläggas näringsförbud. Bevisstämning utfärdades. Därefter inkom personutredning m.m. som skickades till parterna. Efter januari 2004 fanns ingen åtgärd noterad som fört målet framåt.

B 3423-02

Den 28 augusti 2003 väckte åklagare åtal mot två personer för grovt skattebrott, bokföringsbrott, grovt brott m.m. Bevisstämning utfärdades. Därefter hade ingen annan åtgärd vidtagits, såvitt framgick av dagboksbladet, än att personutredning m.m. beträffande en av de tilltalade som inkom i december 2003 hade expedierats till åklagaren och försvararen.

Ä 4991-03

Den 18 november 2003 beslutade Överförmyndarnämnden i Västerås att avslå en begäran från en förälder till två minderåriga barn om att få ta ut vissa belopp från deras spärrade konton. Ett överklagande inkom den 11 december 2003 till tingsrättens kansliort i Västerås. En handling benämnd "expeditionslista ärenden" aktbilagerades den 23 december 2003. Därefter fanns ingen åtgärd noterad i ärendet.

Å 2900-05

Den 5 juli 2005 inkom en skrivelse från en åklagare vid åklagarkammaren i Västerås i vilken angavs att en person muntligen begärt prövning av ett besöksförbud som denne delgetts den 27 juni 2005. Förbudet löpte fram till och med den 27 december 2005. Därefter fanns ingen åtgärd noterad innan tingsrätten den 28 februari 2006 skrev av ärendet med motiveringen att saken förfallit.

På grund av vad som kom fram fann jag anledning att anta att tjänstefel enligt 20 kap. 1 § brottsbalken hade begåtts. Jag beslutade därför den 7 april 2006 att inleda förundersökning angående sådant brott.

Förundersökningen och vidare utredning

Under förundersökningen hölls förhör med rådmannen AA som delgavs misstanke om brott enligt följande.

I brottmålen B 1774-02 och B 3423-02 vid Västmanlands tingsrätt inkom stämmingsansökningarna, i vilka yrkades ansvar för grovt skattebrott m.m., till tingsrätten den 24 september 2003 respektive den 28 augusti 2003. I bägge målen yrkade åklagaren också att de tilltalade skulle åläggas näringsförbud. Sedan vissa förberedande åtgärder vidtagits i målen har målen från i vart fall januari 2004 varit så beredda att tingsrätten kunnat bestämma tid för huvudförhandling. Kallelse till huvudförhandling i mål B 1774-02 har emellertid skett först den 6 april 2006 och vad gäller mål B 3423-02 har någon kallelse till huvudförhandling i vart fall före juni 2006 inte skett. Ansvarig domare för målen är rådmannen AA.

Av 45 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken framgår att rätten skall bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt. Genom att under en tid av två år och två månader respektive två år och fyra månader underlåta att se till att målen satts ut till huvudförhandling har AA uppsåtligt eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning åsidosatt vad som gällt för uppgiften som domare.

Gärningarna är inte ringa.

AA bestred ansvar för brott och uppgav att han inte åsidosatt vad som gäller för uppgiften eftersom försök hade gjorts att sätta ut målen till huvudförhandling. Något uppsåt eller brottslig oaktsamhet förelåg inte. I vart fall var gärningarna med hänsyn till arbetssituationen ringa.

Han delgavs vidare misstanke enligt följande gärningsbeskrivningar.

1) Vid Västmanlands tingsrätt anhängiggjordes den 11 december 2003 ett ärende (Å 4991-03) gällande överklagande av ett beslut av Överförmyndarnämnden i Västerås. I beslutet hade nämnden avslagit en begäran från en vårdnadshavare om tillstånd till uttag av penningmedel från ett spärrat konto. Från det att ärendet anhängiggjordes och till i vart fall utgången av maj 2006 har inte någon åtgärd vidtagits i ärendet.

Från december 2003 och till utgången av augusti 2005 var rådmannen AA ansvarig domare för ärendet.

Under en tid av drygt ett år och åtta månader har således AA underlåtit att vidta de åtgärder som varit påkallade för att föra ärendet till ett avgörande inom skälig tid. Klaganden har härigenom betagits sin rätt att få saken prövad. Genom sin underlåtenhet har AA uppsåtligt eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning åsidosatt vad som gällt för uppgiften som domare.

Gärningen är inte ringa.

2) Den 5 juli 2005 inkom till Västmanlands tingsrätt en begäran om prövning av ett besöksförbud (Å 2900-05) som meddelats av åklagare vid åklagarkammaren i Västerås den 23 juni 2005. Besöksförbudet gällde från och med den 27 juni 2005 till och med den 27 december 2005. Inga åtgärder vidtogs i ärendet innan detta den 28 februari 2006 skrevs av utan att någon prövning i sak hade skett. Ansvarig domare för ärendet var rådmannen AA.

Av 6 a § lagen (1988:688) om besöksförbud framgår att frågor om besöksförbud skall handläggas skyndsamt. Genom att underlåta att göra detta, vilket också medfört att klaganden under tid som besöksförbudet löpte betagits sin rätt att få saken prövad, har AA uppsåtligt eller av oaktsamhet vid myndighetsutövning åsidosatt vad som gällt för uppgiften som domare.

Gärningen är inte ringa.

AA vitsordade de faktiska omständigheterna men bestred ansvar också för dessa brott på den grunden att handlandet inte var uppsåtligt och att det inte heller varit fråga om någon brottslig oaktsamhet. I vart fall var gärningarna ringa med hänsyn till arbetsbelastningen.

AA uppgav därutöver sammanfattningsvis i huvudsak följande.

Han har tjänstgjort som rådmän vid Västmanlands tingsrätt sedan den 1 september 2001. Tingsrättens kansliort i Sala har ett upptagningsområde som motsvarar tidigare Sala tingsrätts domsaga. Vid Sala tingsrätt tjänstgjorde för tio år sedan fyra domare, varav tre ordinarie domare och en fiskal. Vid kansliorten tjänstgör numera endast han och ytterligare en rådmän. Brottmål och tvistemål lottas lika mellan dem. Arbetsituationen har varit väldigt ansträngd. – Han har en traditionell rotel, med en sekreterare och en notarie. Rotelsekreteraren har ”full delegation” och sätter bl.a. ut mål till huvudförhandling.

De aktuella brottmålen kom in och bereddes på det sätt som framgår av gärningsbeskrivningen. Målen är av liknande karaktär och har handlagts parallellt. Före årsskiftet 2005/2006 så har vid i vart fall två eller tre tillfällen försök gjorts att sätta ut tid för huvudförhandling. Detta har dock inte lyckats på grund av att försvararna eller åklagaren inte kunnat inställa sig de anvisade dagarna. Detta är dessvärre inte dokumenterat i dagboken. När han frågat rotelsekreteraren, som är den som praktiskt skött saken, är det hennes uppfattning att försök att sätta ut målen har gjorts vid fler än tre tillfällen. Både han och rotelsekreteraren har tagit initiativ till att försöka sätta ut målen. Försöken har gjorts så snart det varit möjligt. – Han har bevakning av sina mål genom att han på sitt skrivbord har en pärm med ett ark för varje icke avgjort mål på vilket han gör vissa anteckningar. Han har därför en god uppfattning om målstocken på roteln och hur målen ligger till.

Från det att Västmanlands tingsrätt bildades år 2001 så har, med vissa undantag, allmänna domstolsärenden avseende hela Västmanlands län handlagts i Sala fram till hösten 2005 då de fördes över till Västerås. De ärenden som inte fördelades på det sättet utan i stället handlades vid respektive kansliort var ärenden i vilka förhandling ofta förekom, t.ex. ärenden om besöksförbud och förmynderskapsärenden. Ärendena lottades in på de två rådmansrotlarna men de handlades i första hand av notarier och kanslipersonal. Notarierna har genom delegation rätt att fatta beslut i de flesta ärenden, dock inte i de två nyss nämnda typerna av ärenden. Han

har, beroende på arbetsbördan, inte haft någon genomgång av icke avgjorda ärenden med de notarier som handlagt sådana. Han tror inte att det är brukligt på någon tingsrätt. Däremot har han kontinuerligt frågat, och bemödat sig med att säga att, om de känner sig osäkra, tycker att något är konstigt eller om de behöver ett råd så är det bara att komma. Han har inte upplevt att notarierna dragit sig för detta.

Antalet notarier vid tingsrätten har varit två eller tre. Från ledningens sida har antalet notarier använts som "budgetregulator". När en notarie av tre har slutat har det ibland av ekonomiska skäl dröjt ett halvår innan en ny tillsatts. Han och hans kollega har varje gång det varit aktuellt motsatt sig sådana dröjsmål.

Under juni månad 2005 slutade två notarier, vilket fick till följd att en notarie var ensam under högsommaren. När begäran om prövning av besöksförbudet kom in var inte han och hans kollega i tjänst utan endast den aktuella notarien.

Han uppmärksammades inte på besöksförbudsärendet förrän dagarna innan han skrev av det i februari 2006. Innan dess visste han inte om att det fanns. Hade han känt till det hade han självklart satt ut det till förhandling eller avgjort det betydligt tidigare. Han är ansvarig för ärendet men kunde inte "i sin vildaste fantasi" föreställa sig att en notarie tyckte att ärendet var svårt men ändå inte vidtog någon åtgärd eller anmälde saken till honom. Den aktuella notarien arbetade mycket men gjorde tveksamma juridiska bedömningar och hade svårt att få saker ur händerna. Han har förlitat sig på att han fått korrekta svar på frågor till notarierna om balansläget och på att de hade kontroll över ärendena.

Under sommaren 2005 "kapsejsade" handläggningen av ärenden och det var anledningen till att ärendena under hösten flyttades till Västerås. Han vet inte varför inte detta ärende uppmärksammades då.

Det aktuella förmynderskapsärendet avsåg ett överklagande av ett av Överförmyndarnämnden i Västerås meddelat beslut och den klagande var också bosatt i Västerås. Ärendet skulle rätteligen ha handlagts i Västerås. Man kan utläsa av dagboken i ärendet att det kom in till kansliort Västerås den 11 december 2003. I akten finns ett förslag till beslut som är uppsatt av en notarie som då tjänstgjorde i Västerås. Beslutsförslaget är daterat "2003-12-". Något beslut fattades emellertid aldrig utan ärendet kom, av någon för honom okänd anledning, att överföras till kansliort Sala. Exakt när detta skedde går inte att säga men en expeditjonslista är aktbilagerad i ärendet i Sala den 23 december 2003.

Han inser att han skulle ha uppmärksammat ärendet om han hade haft ordentliga genomgångar av öppna ärenden med notarierna men sådana har inte förekommit. Han har inte blivit upplyst om detta ärende. Han vet inte var eller hos vem akten har förvarats.

Det har hänt tidigare att ärenden har skickats fel men i allmänhet är det så att kansliet upplyser chefsadministratören om detta och sedan förs ärendet till den kansliort där det rätteligen skall handläggas. Av någon anledning har detta ärende blivit liggande till dess att det uppmärksammades i samband med att alla ärenden

flyttades till Västerås. Under sensommaren eller hösten 2005 återfördes ärendet till Västerås.

Han har upprepade gånger anmält för lagmannen och chefsadministratören att handläggningen av ärenden inte fungerade, särskilt inte när de bara hade två notarier på kansliorten. Anledningen till att ärendena hösten 2005 flyttades över till Västerås var att balansen växt kraftigt. Han utgår från att det kan ha haft betydelse att han och hans kollega tidigare anmält att situationen var ohållbar.

Numera har han infört den ordningen att han och notarien varannan månad går igenom en lista över alla öppna ärenden.

Den oaktsamhet som möjligen skulle kunna anses ligga honom till last är ringa beroende på arbetsbelastningen. Arbetsbördan har varit väldigt stor. Han har avgjort en mycket stor mängd mål och ärenden under de senaste åren men det har inte varit tillräckligt. Han har inte kunnat påverka situationen och han har inte heller fått hjälp. Det har hänt att han suttit i förhandling fem dagar per vecka, men i snitt förmodligen tre dagar per vecka. Våren 2004 ökade balansen mycket, bl.a. ökade antalet häkningsframställningar till det dubbla. Det var dessutom ungefär samma andel av framställningarna som bifölls.

Han arbetar väsentligt mer än 40 timmar per vecka. Det råder i princip alltid extraordinära förhållanden. Hans uppfattning är att situationen är värre i Sala än i Västerås. De extra resurser som tillförs tingsrätten emellanåt ”hamnar ju alltid i Västerås”. Han har inte pratat med lagmannen om brottmålen specifikt men däremot har han åtskilliga gånger talat om hela målbalsen. Både han och den andre rådmannen har anmält till lagmannen att situationen har varit katastrofal, inte bara i vissa akutlägen utan även i allmänhet. De har också framfört konkreta förslag på hur de skulle kunna avlastas. Det har alltid bemötts med att läget är likadant vid hela tingsrätten och förslagen har avvisats. I akuta lägen, t.ex. under semester eller när antalet häktade varit så många att det inte gått att sätta ut alla förhandlingar på vardagar, har de fått hjälp men inte för att avverka balansen.

Lagmannen har varit väl medveten om arbetssituationen i dess helhet men först denna vår (våren 2006; JO:s anm.) har AA haft en genomgång av äldre mål med lagmannen. Det avsåg tvistemål inkomna år 2003 eller tidigare.

AA gav också in vissa handlingar med bl.a. statistikuppgifter.

Sedan förhöret hållits fann jag inte längre anledning att fullfölja förundersökningen, varför jag den 7 juli 2006 beslutade att lägga ned densamma.

AA bereddes därefter tillfälle att komplettera de upplysningar han lämnade vid förhöret. Ärendet remitterades också till tingsrätten som anmodades att redovisa sin bedömning av handläggningen av de aktuella målen och ärendena.

Tingsrätten (lagmannen BB) hänvisade såvitt avsåg arbetssituationen i allmänhet till yttrandet i JO:s ärende 1675-2006 och anförde i övrigt i huvudsak följande.

Handläggningen i de mål och ärenden som avses med begäran om yttrande har uppenbarligen inte drivits med inriktningen på ett snabbt avgörande. Detta är inte acceptabelt och det finns självfallet anledning att rikta kritik. Särskilt anmärkningsvärt är det förhållandet att begäran om besöksförbud, som ju innebär en frihetsinskränkning, inte skett innan tiden för besöksförbudet hann löpa ut. Förklaringen till tidsutdräkten i brottmålen får sökas i den ansträngda arbetsituationen vid tingsrätten. Såvitt rör ärendena synes kontrollen över pålottade ärenden inte ha organiserats på ett fungerande sätt för AA. Kontrollen fungerar numera.

Bedömning

Av 45 kap. 14 § rättegångsbalken följer att rätten i ett brottmål skall bestämma tid för huvudförhandling så snart som möjligt.

Den inledande granskningen av handlingarna i de två brottmålsakterna gav intryck av att inga försök att sätta ut målen till huvudförhandling gjorts under en tid av två år och två månader respektive två år och fyra månader. En underlåten handläggning under så lång tid medför att det enligt min uppfattning finns anledning att anta att den domare som varit ansvarig för målen åsidosatt vad som gäller för dennes uppgift som domare och därigenom gjort sig skyldig till tjänstefel. Jag beslutade därför att inleda förundersökning.

AA har emellertid uppgett att flera försök gjorts att sätta ut målen till huvudförhandling under den aktuella tiden. Det är givetvis en stor brist att detta inte dokumenterades. Jag har emellertid inte anledning att ifrågasätta hans uppgifter och fann efter förhöret således inte längre anledning att driva förundersökningen i denna del vidare.

Att en huvudförhandling sätts ut så snart det kan ske är viktigt av flera skäl. I kommentaren till rättegångsbalken uttalas att allteftersom tiden går blir det vanskligare för rätten att fastställa sanningen. Det är också av betydelse för den allmänna laglydningen att straff så snart som möjligt följer på brott. Även av hänsyn till den tilltalade bör huvudförhandling hållas och dom meddelas så snart som möjligt efter åtalet, så att den tilltalade inte behöver under onödigt lång tid vara oviss om och oroa sig för utgången. Nu anförda synpunkter gör sig gällande med särskild styrka i brottmål där frihetsberövande kan ifrågakomma. Föreligger hinder av något slag mot utsättande av huvudförhandling måste rätten med regelbundna mellanrum ägna uppmärksamhet åt frågan vad som kan göras för att få huvudförhandlingen till stånd (del 3, s. 45:41 f.).

Huvudförhandlingstiden i de aktuella målen beräknades till en dag. Målen har således inte varit alltför omfattande. Även om tingsrätten vid flera tillfällen försökt få till stånd huvudförhandlingar och anledningen till att detta inte kunnat ske berott på att parterna inte kunnat inställa sig de anvisade dagarna borde, i takt med att målen blev äldre och försök att sätta ut dem till huvudförhandling misslyckades, betydligt större ansträngningar ha gjorts från tingsrättens sida för att få till stånd sådana förhandlingar. Att kallelser till huvudförhandlingar inte utfärdats under cirka två och ett halvt år är naturligtvis inte acceptabelt. Ytterst är detta AA:s ansvar. Han förtjänar allvarlig kritik för att så inte skedde.

När det sedan gäller ärendena konstaterar jag inledningsvis att det av 6 a § lagen om besöksförbud (1988:688) framgår att handläggningen av ärenden om besöksförbud skall ske skyndsamt. I förevarande fall vidtogs ingen åtgärd i ärendet under den tid av drygt fem och en halv månad som förbudet löpte efter det att klaganden begärt rättens prövning. Detta är givetvis helt oacceptabelt och har i praktiken inneburit att denne betagits sin rätt till prövning av förbudet.

I lagen (1996:242) om domstolsärenden, som reglerar bl.a. handläggningen vid tingsrätten av överklaganden av förmynderskapsärenden, finns inget skyndsamhetskrav föreskrivet. Icke desto mindre får det anses ligga i sakens natur att ett avgörande skall föreligga inom skälig tid. I förevarande fall överklagade en förälder överförmyndarens beslut att vägra uttag från hennes underåriga barns spärrade konton för att bekosta ridlektioner respektive köp av en cykel. Det framstår som självklart att en prövning av ett sådant beslut måste ske skyndsamt. Under en tid av drygt två år vidtogs ingen åtgärd i ärendet. Under den tiden var ärendet lottat på AA:s rotel under cirka ett år och åtta månader. Genom att inte pröva överklagandet inom skälig tid betogs, enligt min uppfattning, klaganden sin rätt att få saken prövad.

Sådana brister i handläggningen av ärenden som nu redogjorts för medför enligt min uppfattning att det finns anledning att anta att den domare som ansvarat för handläggningen gjort dig skyldig till tjänstefel. Jag beslutade därför att inleda förundersökning rörande sådant brott även beträffande dessa ärenden.

AA har vid förhöret ingående redogjort för handläggningen av ärenden vid tingsrätten under den aktuella tiden. Han har beträffande båda ärendena uppgett att han inte kände till att de var anhängiga vid tingsrätten.

Av 15 § förordningen (1996:381) med tingsrättsinstruktion framgår att det för varje mål och ärende vid varje tidpunkt skall finnas en ansvarig domare. Av denna bestämmelse följer givetvis att det måste ankomma på varje domare att hålla sig underrättad om vilka mål och ärenden som denne ansvarar för. Jag ansåg mig emellertid, efter förhör, inte längre kunna påstå att AA:s underlåtenhet innefattade straffbar oaktsamhet.

Det finns likväl anledning att rikta skarp kritik mot honom för att han inte hållit sig bättre informerad. I båda ärendena har klaganden betagits sin rätt till prövning. När det gäller besöksförbudet har han själv uppgett att den notarie som tjänstgjorde när ärendet kom in till tingsrätten gjorde vissa "tveksamma juridiska bedömningar". I en sådan situation finns det givetvis särskild anledning för rotelinnehavaren att vara vaksam. Vissa ärenden kan också kräva större erfarenhet än vad en notarie kan förväntas ha förvärvat under den begränsade tid som ett notarieförordnande varar. Det är därför enligt min uppfattning inte tillräckligt att notarierna vid behov kan rådfråga eller begära hjälp av rotelinnehavaren. Denne måste också på annat sätt hålla sig informerad om förhållandena så att inga ärenden blir liggande utan åtgärd. Även om arbetssituationen varit pressad måste det, utan större ansträngningar, ha funnits utrymme för att hålla sig bättre informerad om vilka ärenden som var

anhängiga på roteln. Jag noterar att AA numera regelbundet håller sådana genomgångar.

Lagmannen har det övergripande ansvaret för verksamheten vid tingsrätten. Jag kommer i ett annat ärende (JO:s dnr 1677-2006) att uttala mig i denna fråga beträffande de iakttagna bristerna vid tingsrätten.

Med den allvarliga kritik som jag funnit anledning att rikta mot AA avslutar jag ärendet.